

Farmakologie endokrinního systému

Jan Strojil

Ústav farmakologie LF UP a FN Olomouc

7. května 2005

Obsah

1 Úvod

Fyziologie

2 Hypotalamus

3 Hypofýza

Adenohypofýza

Neurohypofýza

4 Nadledviny

Glukokortikoidy

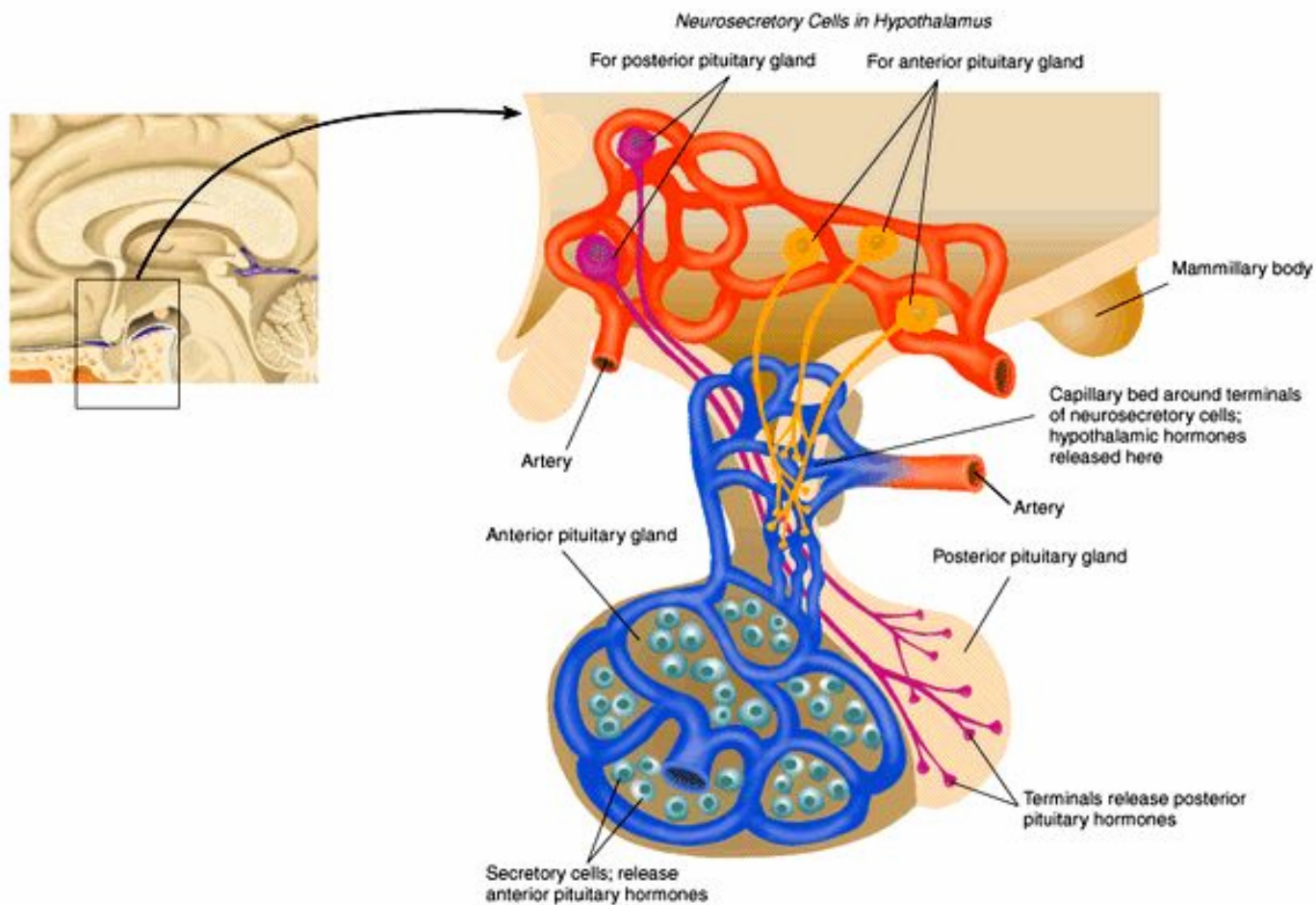
Mineralokortikoidy

5 Štítná žláza

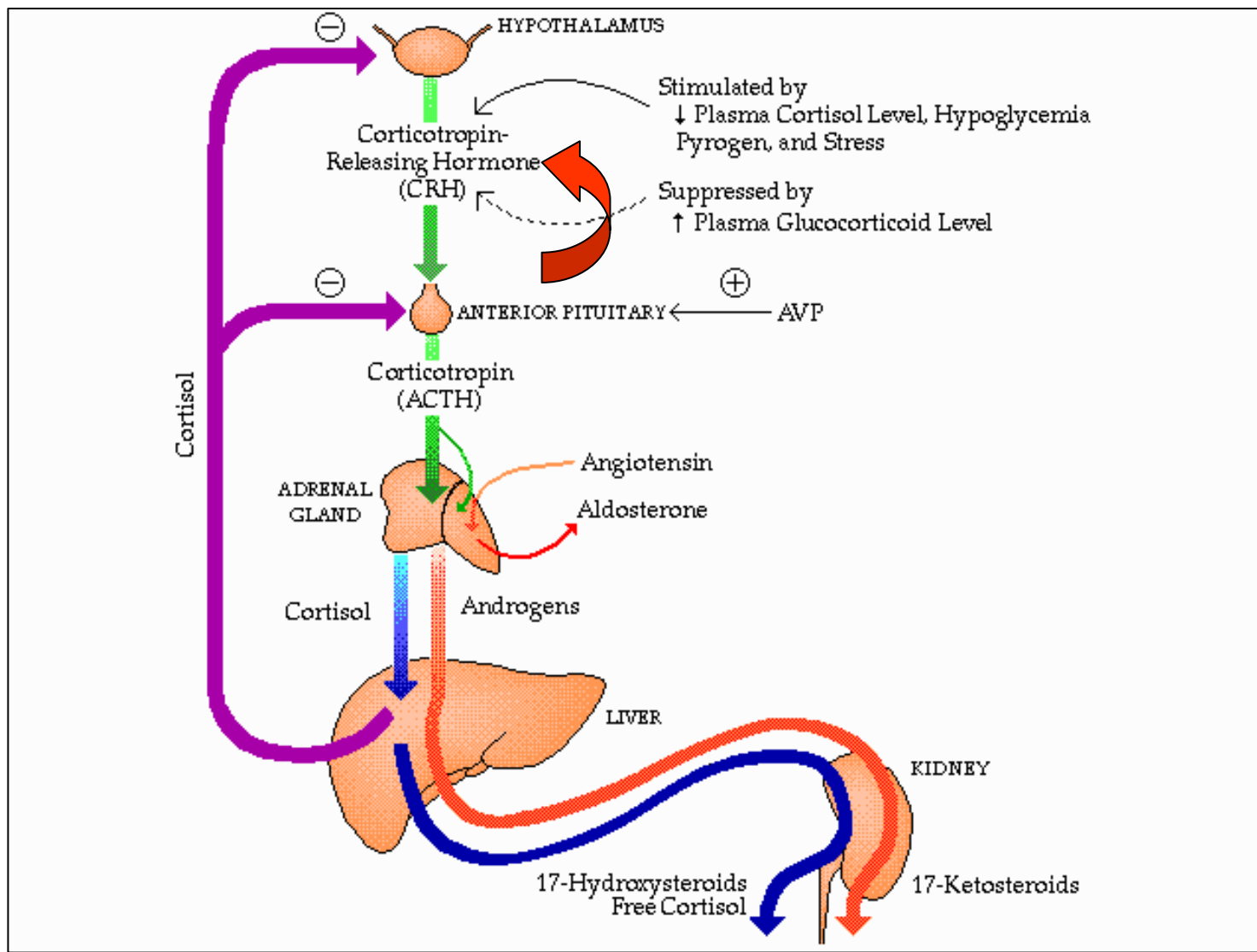
6 Pohlavní hormony

Fyziologie

► The Pituitary Gland

Fyziologie

Obsah

1 Úvod

Fyziologie

2 Hypotalamus

3 Hypofýza

Adenohypofýza

Neurohypofýza

4 Nadledviny

Glukokortikoidy

Mineralokortikoidy

5 Štítná žláza

6 Pohlavní hormony

GHRF a somatostatin

- **growth hormone releasing factor**
    - vede k uvolnění růstového hormonu
  - **sermorelin**
    - analog
    - diagnostické testy
-
- **somatostatin**
    - inhibuje GH, TSH, inzulin a glukagon
  - **octreotid**
    - léčba akromegalie, tumorů, krvácení do GIT, akutní pankreatitidy

TRH, CRF a GnRH

- thyrotrophin-releasing hormone
  - vede k uvolnění TSH
- protirelin
  - syntetický analog TRH
  - diagnostické testy

- corticotrophin-releasing factor
  - vede k uvolnění ACTH, diagnostika

- gonadotrophin-releasing hormone
  - GnRH, gonadorelin

Obsah

- 1 Úvod
  - Fyziologie
- 2 Hypotalamus
- 3 Hypofýza**
  - Adenohypofýza
  - Neurohypofýza
- 4 Nadledviny
  - Glukokortikoidy
  - Mineralokortikoidy
- 5 Štítná žláza
- 6 Pohlavní hormony

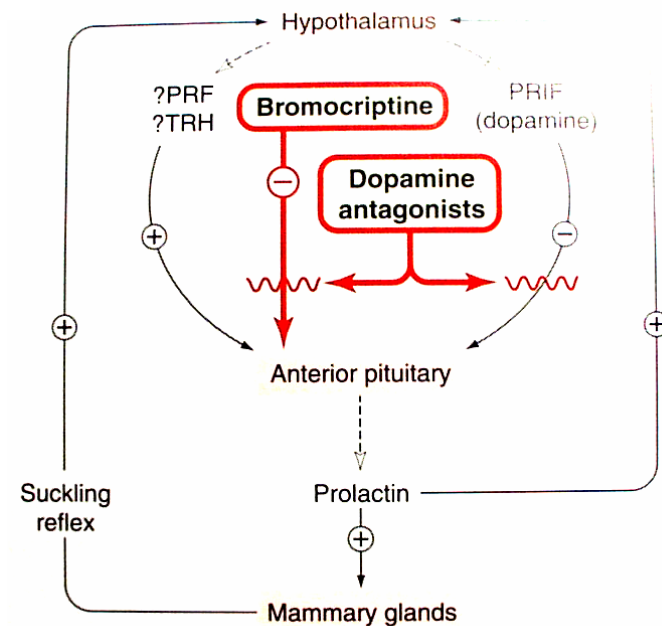

Růstový hormon

- v největším množství
  - nejvíce po narození
- analog somatotropin
  - rekombinantní DNA technologie
  - negativní zpětná vazba přes IGF-1
- nanismus při deficitu
- gigantismus či akromegalie při nadbytku
  - léčba octreotidem či bromocriptinem

Prolactin

- laktotrofní buňky adenohypofýzy
- inhibice z hypotalamu přes dopamin (D_2)
- bromokriptin
  - tlumí sekreci (agonista dopaminu)
  - léčba prolaktinomu
- antagonisté dopaminu
  - vyvolávají galaktorrhoeu (antipsychotika)

ACTH (kortikotropin)

- polypeptid s 39 aminokyselinami
- neužívá se terapeuticky
- rychle účinkuje
  - vyvolává sekreci glukokortikoidů z nadledvin
  - trofický vliv na buňky nadledvin

ADH

- neurohypofýza
- vylučování řízeno osmolalitou
  - hypovolemie
  - angiotenzin
- V_2 receptory
  - distální tubuly
  - NSAIDs a karbamazepin zvyšují
  - litium, kolchicin, vinka alkaloidy, demeklocyklin snižují
- V_1 receptory
  - vazokonstrikce, agregace, koagulace

ADH

- **analoga**
  - **vasopresin** – krátce, i.v., málo V_2
  - **desmopresin** – delší, V_2 , nosní sprej (diabetes insipidus, nykturie)
  - **terlipresin** – minim. antidiuretické vlastnosti, dlouhá vazokonstrikce
  - **felypresin** – krátký, spolu s lok. anestetiky

Obsah

- ① Úvod
  - Fyziologie
- ② Hypotalamus
- ③ Hypofýza
  - Adenohypofýza
  - Neurohypofýza
- ④ **Nadledviny**
  - Glukokortikoidy
  - Mineralokortikoidy
- ⑤ Štítná žláza
- ⑥ Pohlavní hormony

glukokortikoidy

- sekrece řízena ACTH
- koncentrace nejvyšší ráno (8 hod) a nejnižší o půlnoci
- syntéza z cholesterolu

- metyrapon
  - blokuje beta-hydroxylaci a tím tvorbu kortizonu
  - vzestup ACTH
- trilostan, ketokonazol

glukokortikoidy

- fyziologické účinky
  - intracelulární receptory – regulace transkripce
  - 10-100 steroid-responsive genů
  - represivní či indukativní účinek
  - předpokládá se i negenomický účinek
  - snížení uptake a utilizace glukózy, zvýšení glukoneogeneze -> hyperglykemie
  - katabolismus
  - redistribuce tuku

glukokortikoidy

- protizánětlivý účinek
  - tlumí akutní i pozdní fázi imunitní odpovědi
  - snížená celulární aktivita
  - snížená egrese neutrofilů
  - snížená aktivita fibroblastů
  - snížená produkce IL a TNF
  - snížené uvolňování histaminu
  - snížená produkce IgG

glukokortikoidy

- **vedlejší účinky** (nejsou u substituční terapie)

- častější infekce
- zhoršení hojení ran
- peptické vředy
- atrofie nadledvin
nebezpečí při vysazení
- Cushingův syndrom
- osteoporóza
- steroidní diabetes
- poruchy růstu u dětí
- změny nálady

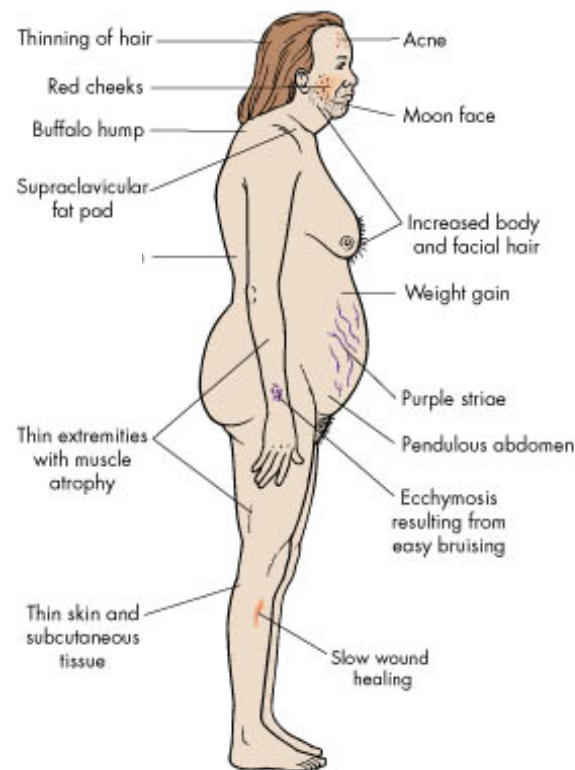
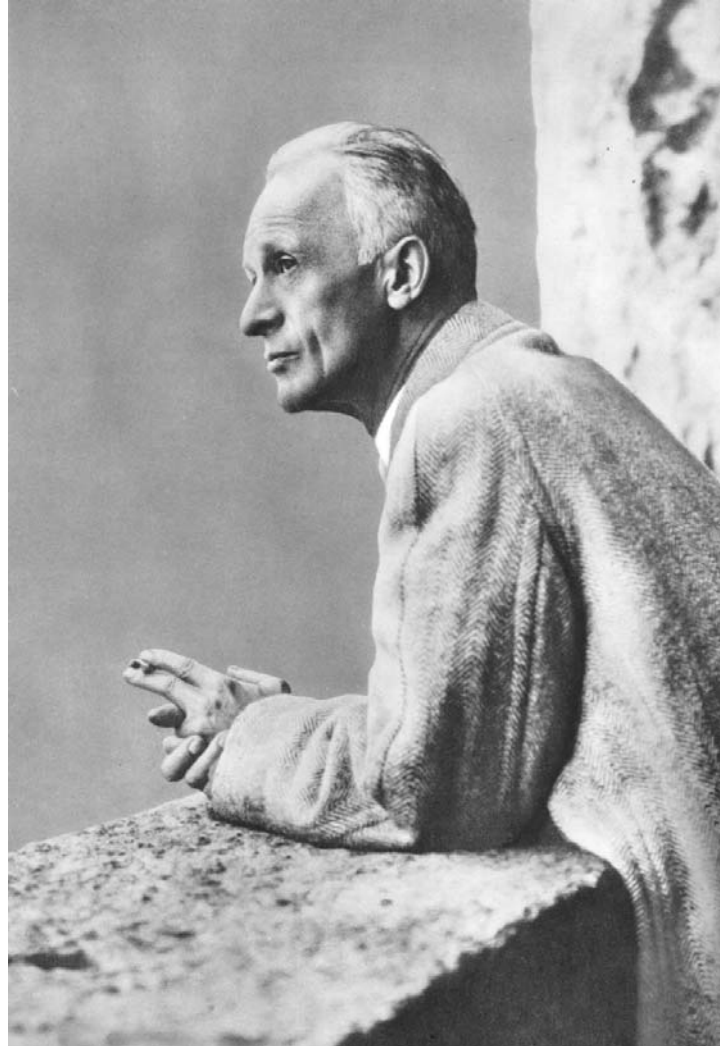

Figure 47-9 Common characteristics of Cushing's syndrome.

Copyright © 2000 by Mosby, Inc.

Harvey Cushing - 1912

glukokortikoidy

- **látky**
  - **hydrokortizon** – substituční terapie
  - **kortizon** – levnější, neaktivní, konverze na HC
  - **prednisolon** – lék volby pro imunosupresi a protizánětlivou léčbu
  - **metylprednison** – protizánětlivá léčba (silnější)
  - **triamcinolon** – lokálně, toxický
  - **dexametazon** – diagnosticky, protizánětlivě, otok CNS
  - **budesonid** – lokálně ve spreji

mineralokortikoidy

- tvoří se v zona glomerulosa
- hlavní je aldosteron
- nadbytek – Connův syndrom
- receptory jsou jen někde (ledviny, střevo, m. měchýř)
  - 11 β -hydroxysteroid dehydrogenáza

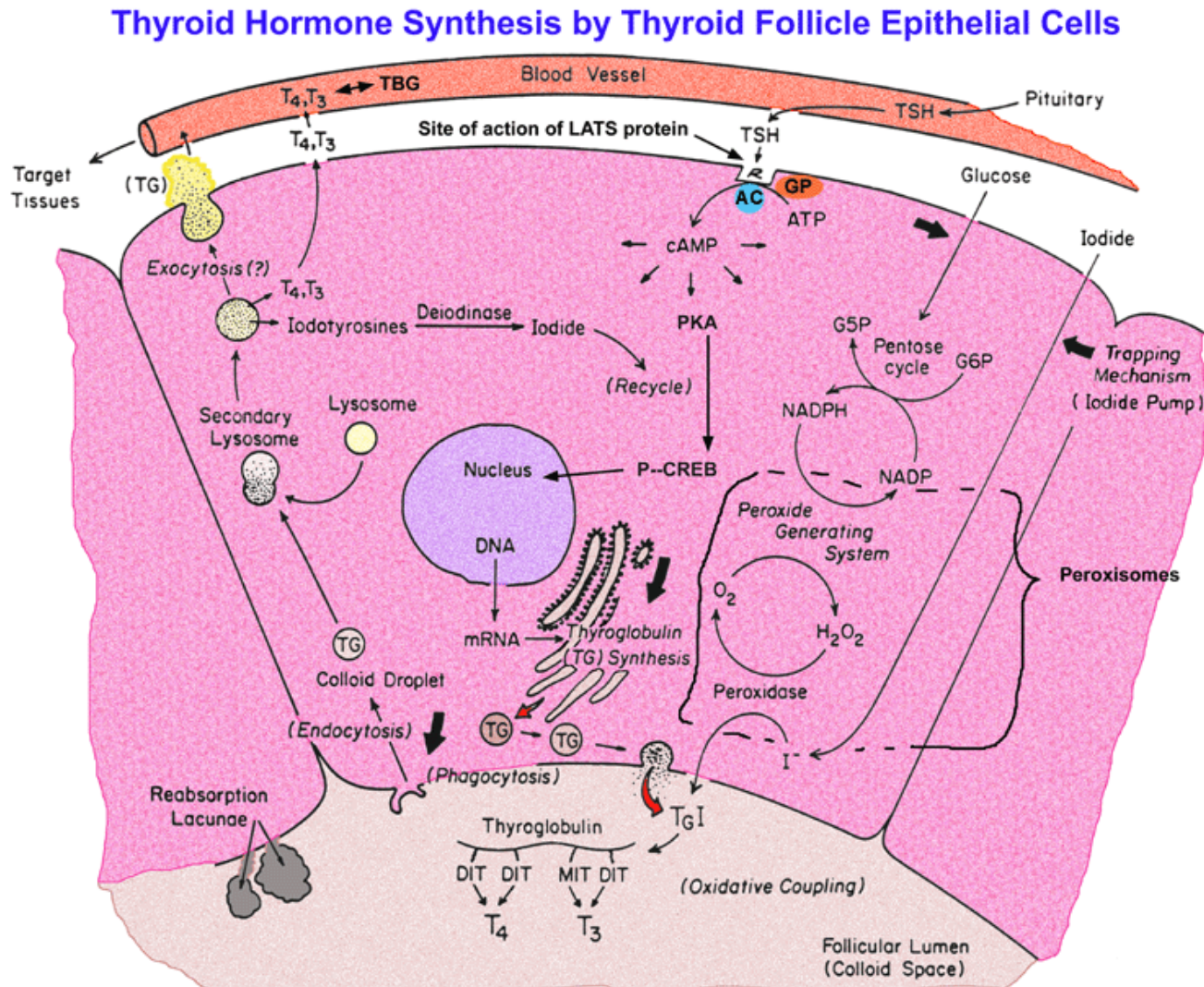
mineralokortikoidy

- antagonisté
  - spironolakton
  - eplerenon
- agonisté
  - fludrokortizon
  - substituce u insuficience nadledvin

Obsah

- ① Úvod
  - Fyziologie
- ② Hypotalamus
- ③ Hypofýza
  - Adenohypofýza
  - Neurohypofýza
- ④ Nadledviny
  - Glukokortikoidy
  - Mineralokortikoidy
- ⑤ Štítná žláza
- ⑥ Pohlavní hormony

Štítná žláza

(Modified from Hadley, *Endocrinology*, 4th Ed, Prentice Hall: Upper Saddle River, NJ, 1996.)

Štítná žláza

- **hypertyreóza**

- **radiojód** - ^{131}I

- β -záření a χ -záření
    - poločas 8 dní
    - za 2 měsíce beze stop radioaktivity
    - účinek s odstupem měsíců
    - diagnostické využití

Štítná žláza

- **hypertyreóza**

- **karbimazol** – ze skup thiokarbamidů
  - v těle konvertován na metimazol
  - inhibuje jodizaci tyrosinu
  - poločas cca 12 hod
  - dlouhá latence, nejprve je třeba deplece již existujících
- **propyltiouracil** – stejná skupina
  - rychlejší, inhibuje konverzi T_4 na T_3
- **β -blokátory**
  - tlumí příznaky

Štítná žláza

- hypothyreóza
  - **substituční terapie**
    - tyroxin a trijodtyronin
    - lékem volby je tyroxin
    - NÚ: příznaky hyperthyreózy při předávkování, může zhoršit AP, při chronickém předávkování osteoporóza
  - Euthyrox, Thyreotom, ...

Obsah

- ① Úvod
  - Fyziologie
- ② Hypotalamus
- ③ Hypofýza
  - Adenohypofýza
  - Neurohypofýza
- ④ Nadledviny
  - Glukokortikoidy
  - Mineralokortikoidy
- ⑤ Štítná žláza
- ⑥ Pohlavní hormony

Pohlavní hormony

- **Hormonální antikoncepce**
  - **orální antikoncepce**
    - kombinace estrogeneru a gestageru
    - jen gestagen
- - depotní

Pohlavní hormony

- **Perorální antikoncepce**
  - **1. generace**
    - vysoký obsah estrogenů (až 150 μg)
    - nežádoucí účinky
  - **2. generace**
    - nižší dávky (30 μg)
    - kombinace s progestinem (levonorgestrel)
  - **3. generace**
    - nízký obsah estrogenů
    - nové progestiny (norgestimát, desogestrel, gestoden)

Pohlavní hormony

- Perorální antikoncepce
  - tzv. „minipilulky“
    - jednosložkové, jen progestin
  - postkoitální
    - Yuspeho metoda
    - levonorgestrel
  - depotní
    - nitroděložní tělíska
    - implantáty
  - TTS
    - Evra - kombinovaná

Pohlavní hormony

- Perorální antikoncepce
  - Pearlův index
    - počet selhání na 100 žen
    - pro PA 0,8 až 2,0
    - coitus interruptus 10-38
    - spermicidní pěny 3-24
    - nitoděložní tělíška 0,5
    - implantáty 0,1

Pohlavní hormony

- Nežádoucí účinky

- závažné

- kardiovaskulární – TE, IM, CMP
- kancerogenita – endometrium a ovaria o 60 % méně, naopak děložní čípek více

- středně závažné

- migréna
- deprese
- intrakanalikulární cholestáza

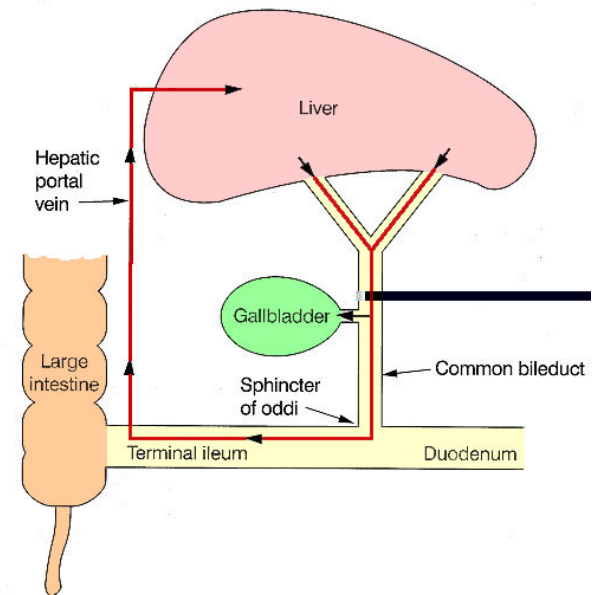
- méně závažné

- napětí prsů
- snížení libida, nevolnost, zvýšení hmotnosti

Pohlavní hormony

• Interakce

- degradace na P450
  - induktory – rifampicin, fenobarbital, fenytoin, karbamazepin, griseofulvin, HIV antivirotika
- enterohepatální oběh
  - širokospektrá antibiotika
  - průjemy
- zvyšují toxicitu některých léků
  - cyklosporin, kortikoidy, benzodiazepiny

Konec

Děkuji za pozornost